

İŞKUR VASITASI İLE ÇALIŞAN KADINLARIN GELİR YÖNETİM ŞEKİLLERİ

Dolunay ŞENOL * & Seda TAŞ**

Öz

Türkiye’de kadınlar uzun yıllar işgücününün dışında tutularak istihdam imkânlarından faydalanamamışlardır. Günümüzde ise kadınların özellikle eğitim almalarına bağlı olarak istihdam imkânı buldukları görülmektedir. Ayrıca göç ile kente gelmiş ailelerin düşük ekonomik düzeyi kadının çalışmasını bir zorunluluğa dönüştürmektedir. Kadınların istihdam imkânı bularak gelir elde etmeleri toplumsal cinsiyet rolleri açısından yaşadıkları eşitsizlikleri azaltmaktadır. Bu nedenle kadınların istihdamı ve gelir elde etmeleri önem taşımaktadır. Ancak istihdam ve gelir elde etmek kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı sorunları tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Özellikle düşük ücretli işlerde çalışan kadınlar gelirleri üzerinde bağımsız karar alma gücünü elde edememektedirler. Bu noktada düşük ücretle çalışan kadınların gelirlerini nasıl kullandıkları önemli hale gelmektedir. Bu araştırmada düşük ücretli işlerde çalışan kadınların gelirlerini nasıl kullandıkları belirlenerek cinsiyet rollerindeki değişimle ilişkisi yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle cinsiyet rollerindeki değişimle birlikte kadınların toplumdaki konumlarının değişimi ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye’de kadınların istihdam ve gelir durumları değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulgular kısmında ise İŞKUR aracılığı ile çalışan 41 kadınla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda düşük ücretle çalışan kadınların gelirlerini büyük oranda ailelerinin temel ihtiyaçlarını ve çocuklarının masraflarını karşılamada kullandıkları görülmüştür. Bulgular düşük ücretle çalışan kadınların gelirlerini kendi bağımsız kararları doğrultusunda şahsi ihtiyaçlarını karşılamak için kullanamadıklarını ortaya koymuş olmasına rağmen kadınların çalışıyor olmaktan dolayı çok fazla da şikâyetlerinin olmadığını da ortaya koymaktadır. Kadınlar toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmiş olduklarından dolayı eş ve anne olarak fedakârlık yapmaları gerektiği kanaatindedir. Bu da ne kadar zor şartlarda çalışırlarsa çalışsınlar elde etmiş oldukları gelirleri aile bireylerinin özellikle de çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaları gerektiği düşüncelerini değiştirmemelerinde etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın İstihdamı, Düşük Ücretle Çalışan Kadınlar, Gelir Yönetimi, İŞKUR

INCOME MANAGEMENT FORMS OF WOMEN WORKING WITH İŞKUR MEANS

Abstract

Women in Turkey have not been able to benefit from employment opportunities for many years, for they have been kept out of the workforce. Nowadays, women have the opportunity to work depending on their educational status. In addition, families with low economic income, who have migrated to cities, make it necessary for their women members to work. The fact that

*Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, dolunay_senol@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0003-3716-0430>

**Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Doktora Öğrencisi, tas.seda@ymail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5366-5204>

women earn their living by finding employment opportunities decreases the chances of gender inequality. Therefore, women's employment and income are important. However, employment and income do not completely eliminate the problems stemming from women's gender roles. Especially women who work in low-paid jobs cannot obtain independent decision-making power on their income. At this point, it is important to examine how low-wage women use their income. This study evaluates the relationship between the changes in gender roles and how women working in low wage jobs use their income. First of all, the change in the roles of women in society is discussed. Then the employment and income situation of women in Turkey are evaluated. In the findings of the study, the data obtained as a result of interviews with 41 women working through İŞKUR were analyzed. As a result, it was found that women who work for low wages used their income to meet the basic needs of their families and their children's expenses. Although the findings showed that women working at low wages could not use their incomes to meet their personal needs in line with their independent decisions, they did not have too many complaints about their working. Women believe that they should make sacrifices as spouses and mothers because they have internalized their gender roles. No matter how hard they work, they are determined not to change their thought that they have to use their income to meet the needs of family members, especially for their children.

Keywords: Female, Female Employment, Low Wage Women, Income Management, İŞKUR

Giriş

Bu araştırmada cinsiyet rollerindeki değişime bağlı olarak çalışma hayatına giren ve düşük ücretle çalışan kadınların gelirlerini kullanma biçimleri incelenmektedir. Kadınların toplumdaki statüsü zaman içerisinde büyük değişimler göstermiştir. Kadınların hem aile hem de toplumdaki konumları toplumsal cinsiyet rollerini de değiştirmektedir. Kişinin içinde bulunduğu aile, sosyal ve kültürel çevre cinsiyet rollerini tanımlamaktadır (Şenol ve Erdem, 2019: 225-226). Geleneksel cinsiyet rolleri kadından ev işlerini yapmasını ve çocuk bakımını üstlenmesini beklemektedir. Buna karşılık ailenin geçimi için gerekli olan geliri elde etme kadından beklenen toplumsal cinsiyet rolü değildir. Bu durumun kadını erkek karşısında ikincil konuma düşürdüğü ve kadının aile içi karar almada etkisini zayıflattığı düşünülmektedir. Ancak toplumsal cinsiyet rolleri özellikle çalışma hayatına katılma ve gelir elde etmeye bağlı olarak değişmektedir (Yanıklar, 2018: 248). Çalışan ve gelir elde eden kadınların daha bağımsız hareket edebildiği düşünülmektedir. Ancak bu durumda da kadınların çalıştıkları işin türü ve elde ettikleri gelir düzeyi önemli olmaktadır. Çünkü çalışan ve gelir elde eden bütün kadınlar, ataerkil yapılanmanın da etkisi ile aynı ölçüde özgür davranmamaktadırlar (Ecevit, 2011: 6). Bu çalışmada düşük ücretle çalışan kadınların gelirlerini nasıl değerlendirdikleri, ne tür harcamalar yaptıkları, gelirlerini tamamen kendileri için kullanıp kullanmadıkları sorgulanmıştır. Düşük ücret ile aylık asgari ücret ve altında gelir elde edenler kastedilmektedir. Asgari ücret işverenlerin çalışanlara verecekleri ücretin en alt limiti ifade etmektedir. Bu çerçevede asgari ücret bireylerin belirli bir hayat düzeni kurmalarına imkân veren ücret miktarı olarak tanımlanmaktadır (Tokol, 2000: 162).

Günümüzde çalışan kadınların gelir yönetimleri, içinde buldukları yaşam şartlarına göre değişmektedir. Bazı durumlarda kadınlar ailenin gelirine katkı sağlamak

için çalışırken bazı durumlarda da sosyal statü elde etmek için çalışmaktadırlar. Geleneksel toplumlarda ev içi işlerden sorumlu olan kadın doğrudan üretime katılmamış bu nedenle gelirlerini kullanma biçimleri erkeklerin kararına bağlı olmuştur. Ancak kadınların toplumdaki konumunun zamanla güçlenmesi onların bağımsız tüketici haline gelmesine ve kendi kararlarını alabilmesine yol açmıştır (Kılıç ve Öztürk, 2014: 108). Kadınların bu konuma gelmesi eğitim, istihdam imkânının artması ve bağımsız bir gelire sahip olmaları ile yakından ilgilidir. Ancak istihdam ve gelir her zaman kadınlara kazandıkları ücretleri diledikleri gibi kullanma imkânı sunmayabilir. Bu durum dar gelirli kadınlarda daha belirgin şekilde yaşanmaktadır. Gelir düzeyi düşük olan kadınlar ile gelir düzeyi yüksek olan kadınların ev içi ilişkilerdeki etkisi farklı olabilmektedir. Bir olgu olmaktan daha fazla bir süreci ifade eden toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırarak daha demokratik, daha adil, eril tahakkümden uzak bir şekilde kadın ve erkeğin sosyal hayatın içine kendi bireysel farklılıklarını da koyarak katılmaları ile mümkün olabilecektir. (Çayır ve Diğerleri, 2008: 354) Aksi halde bu eşitsizlik farklı şekillerde de olsa devam edip gidecektir. Toplumsal cinsiyet eşitliği günümüzde tam olarak sağlanamadığı için çalışıyor olsalar dahi düşük gelirli ve statülü işlerde çalışan kadınların gelirlerini yönetim biçimlerinin birbirlerinden farklılık gösterdiği bilinmektedir. Tüm bu sebeplerle bu araştırmada düşük ücretle çalışan kadınların gelirlerinin kullanma biçimlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada öncelikle toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların cinsiyet rollerinin değişimi ve bu değişimin kadınların istihdam ve gelir durumu ile ilişkisi ele alınmıştır. Daha sonra bu değerlendirmelere dayanarak kadınların gelir ve istihdam durumunun Türkiye’de nasıl bir görünüm sergilediği incelenmiştir. Bu değerlendirmelerin ardından sahadan elde edilen veriler değerlendirilerek düşük ücretle çalışan kadınların gelirlerini kullanma biçimleri yorumlanmıştır. Araştırmada düşük ücretle çalışan kadınların belirlenmesi amacıyla görüşme yapılacak kişiler İŞKUR vasıtası ile çalışan kadınlardan seçilmiştir. Araştırmanın verileri İŞKUR vasıtasıyla en az 3 ay çalışan kadınlarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilmiştir. Araştırmada verileri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler kadının çalışma durumu, geliri ve gelirini kullanma biçimi gibi araştırmanın ana temaları üzerinden yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda kadınların geleneksel cinsiyet rolleri ile uyumlu bir kadın kimliğini benimsedikleri görülmüştür. Buna bağlı olarak katılımcıların çalışmaya bakışları ve gelirlerini kullanma biçimleri de geleneksel cinsiyet rolleriyle örtüşmektedir. Çalışmada düşük ücretle çalışan kadınların gelirlerini genellikle ailelerinin geçimini sağlamak, borç ödemek ya da çocuklarının masraflarını karşılamak için kullandıkları görülmüştür. Bu araştırma verileri çerçevesinde düşük ücretle çalışan kadınların gelirlerini bireysel ihtiyaçlarından çok zorunlu ihtiyaçlarını karşılamada kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADININ TOPLUMDAKİ YERİ

Bireylerin içinde buldukları toplumun kültürünü, değerlerini, davranış tarzlarını, normlarını içselleştirme süreci toplumsallaşma olarak tanımlanır. Bireylerin cinsiyetlerine göre nasıl davranmaları, çalışmaları, giyinmeleri, eğlenmeleri gerektiği gibi birçok davranış şekli toplumsallaşma yoluyla öğretilmektedir (Sozatay, 2014: 129). Toplumsallaşma sürecinde erkek ve kadın bireyler farklı rol ve davranışlar edinirler. Rol ve davranışların cinsiyete göre belirlenmesi toplumsal cinsiyet kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bir kişinin kendisini erkek veya kadın olarak tanımlaması cinsiyet kimliğidir. Kadın ve erkek olarak dünyaya gelen birey zaman içerisinde cinsiyetlerine atfedilen kültürel anlamları, rolleri, düşünceleri, tutum ve davranışları öğrenmekte ve ona göre hareket etmektedir (Bilgili, 2016: 30-31). Kısacası bir toplumun üyelerinin kadın ya da erkek olmalarına göre edindikleri sosyal konum ve özellikleri olarak adlandırılan toplumsal cinsiyet, diğer kişiler ile kurulan etkileşimimizin ve kendimiz hakkındaki düşüncelerimizin toplumsal boyutu (Macionis, 2013: 328) olarak kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin toplumdaki yapabilirliklerini ve sınırlarını her aşamada belirlemektedir. Bir toplumun kadın ve erkeğe bakış açıları, cinsiyet rolleri, cinsel iş bölümü, stereotipler, davranış ve tutumlar, cinse özgü davranışlar, cinslere ait kimlikler, cinsel ahlak anlayışları, o toplumun sahip olduğu kültürden etkilenmekte ve o toplumun toplumsal cinsiyet kimliğini belirlemektedir (Apalı, 2011: 62).

Cüceloğlu (1993) her toplumda kadın ve erkek için bazı genel kalıplar yer aldığını belirtmektedir. Erkekler saldırgan, bağımsız, duygusuz, tarafsız, baskın, kolay etkilenmeyen, mantıklı, açık sözlü, kolay alınmaz, maceraperest, acele karar veren, kendine güvenen, önder, hırslı, yetenekli, matematik ve bilimde başarılı, duygu ve düşünceleri ayırt edebilen, dış görünüşü önemsemeyen özellikler yüklenmektedir. Kadınlara ise zarif, kibar, başkalarının duygularının farkında olan, tertipli, sakin, güvenecek birisine ihtiyaç duyan, hassas olma gibi özellikler verilmektedir. Tüm bunlar toplum tarafından belirlenen cinsiyet rolleridir. Cinsiyet rolleri kadın ve erkeğin ilişki ve etkileşim biçimlerini belirlemenin yanı sıra onların sosyal yapıdaki yerlerini, anlamlarını ve amaçlarını da belirlemektedir (Sozatay, 2014: 131).

Toplumsal cinsiyet rolleri her toplumsal yapıda görülmektedir. Ancak şiddeti ve sınırları toplumdan topluma değişmektedir (Tire, 2017: 99-100). Kadınların erkeklerden daha öncelikli olduğu toplumların varlığı bunun en önemli kanıtıdır. Çin'in Yunnan eyaletinde bulunan Musua toplumunda kadınların erkeklerle hükmettiği anaerki yapı görülmektedir. Dünyanın pek çok yerinde ise ataerkillik yaygındır. Kibbutzlar kadın ve erkeklerin hem işte hem de karar almada ortak hareket ettikleri toplumsal cinsiyet eşitliğinin olduğu bir toplum olarak kurgulanmıştır. Burada her iki cinsiyet günlük rutinlerin hepsini paylaşmaktadır. Erkekler çocuk bakımında kadınlar tamir işlerinde yer alabilmektedirler. Kız ve erkek çocukları aynı şekilde büyütülmektedir (Macionis, 2013: 329-330). Ancak zaman içerisinde pek çok toplumda ekonomik unsurlar, aile tipi, yaşayış tarzındaki değişimler gibi etkenler cinsiyet rollerinin değişmesine neden olmaktadır (Bilgili, 2016: 34).

Kadınların çalışma ve gelir elde etmeye ilişkin cinsiyet rolleri zamanla değişime uğramıştır. Kadının tarım toplumlarındaki cinsiyet rolleri ile sanayi toplumundaki cinsiyet rolleri birbirinden farklıdır. Tarım toplumunda aile, ekonominin temel üretim birimidir. Ailenin barınma ve çalışma yeri bu dönemde aynıdır. Tüm aile üyeleri üretimde yer almaktadır (Özkalp, 2016:146). Kısacası aile hem üretim hem de tüketim birimidir. Geleneksel toplumlarda kadının cinsiyet rolleri çocuk bakmak, ev işlerini yapmak, üretim sürecinde tarla işlerine katılmak vb. gibidir. Ancak bu işlerin ekonomik bir karşılığı yoktur. Sanayi devrimi ile birlikte iş ve ev yaşamı farklılaşmıştır. Bu durum aile ilişkilerinde ve toplumsal cinsiyet rollerinde değişmelere neden olmuştur. Ailenin geleneksel yapısı değişmiştir. Bir üretim birimi olan aile tüketim birimi haline gelmiştir. Buna bağlı olarak da kişinin ekonomik açıdan sahip olduğu rol ile aile içindeki rolü farklılaşmıştır (Özkalp, 2016: 147). Aile fertleri artık tüketmek için değil de pazar içinde üretmeye başlamıştır. Tarım toplumlarında görevleri ev ile sınırlı olan kadınlar önemli bir işgücü haline gelmiş, ücret karşılığı çalışmaya başlamıştır. Ancak yine de geleneksel cinsiyet rolleri tamamen ortadan kalkmamıştır (Adak, 2002: 139). Çünkü bazı toplumlarda fabrikalarda rahat çalışmak isteyen erkekler kadınları ev işlerinden sorumlu tutmuştur. Erkeklerin fabrika ve şehirlere yönelmesi ile aile ekonomisi ev dışı bir yapıya dönüşmüştür. Kadınların yaptıkları işler ücretsiz olduğundan değersiz görülmeye başlamıştır.

Kadınların çalışma yaşamında erkeklere oranla daha az bulunmalarının en önemli sebebi eğitim farklılığıdır. Çünkü erkekler kadınlara oranla daha fazla eğitim almakta, böylece iş piyasasında daha kolay rekabet etmektedirler (Adak, 2002: 140-141). Buna karşın kadınlar belirli sektörlerde istihdam imkânı bulabilmektedirler. Kırdan kente göç etmiş kadınlar yemek pişirme, temizlik, çocuk bakımı, sekreterlik, garsonluk, süpermarketlerde müşteri hizmetleri gibi genellikle hizmet sektöründeki işleri yapmayı tercih etmektedirler. Toplumsal cinsiyet rollerinin kendilerine sosyalizasyon süreci içinde öğretmiş olduğu roller vasıtası ile geldikleri yeni yerlerde para kazanabileceklerini fark eden kadınların çoğu bu alanlarda çalışırken sosyal güvenceden yoksun şekilde çalışmayı kabul etmek zorunda da kalmaktadırlar. Dünyadaki son ekonomik dalgalanmalara genel olarak bakıldığında, bir işte çalışmakla saygın bir işte çalışmak arasında tercih yapmanın zorlaşmış olduğu görülmektedir (Cantekin vd., 2016: 913). Kadınların işgücü pazarına girebilecekleri sektörler kısıtlı olduğu için hafif imalat sektöründe de yer almaktadırlar (Kalaycıoğlu ve Tılıç, 2012: 12). Bazı meslek gruplarında erkek hâkimiyeti hala devam etse de (Newman, 2013: 211) günümüzde erkekler eşlerinin ücretli bir işte çalışmasını eskiye oranla daha çok desteklemektedirler. Özellikle çalışan kadın sayısındaki artış, para kazanmanın erkek rolü olduğuna ilişkin görüşleri de azaltmaya başlamıştır. Tarımdaki düşüş, kentlerin büyümesi, aile yapısının küçülmesi gibi pek çok faktörün oluşturduğu iş gücü değişiklikleri de bunda etkili olmuştur (Macionis, 2013: 334). Tüm bu gelişme ve değişmelere rağmen dünya genelinde kadınların her zaman erkeklerden daha az istihdam olanağına sahip oldukları bilinmektedir. Bunun temel sebepleri arasında eğitim olanaklarından yeterince faydalanamama, mesleki bilgi olanaklarının kısıtlılığı, istihdam konusundaki

ayrımcılıklar, toplumsal kurallardan dolayı ev dışında çalışmama, eve gelir getiren kişinin genellikle erkek olarak algılanması, çocuk ve yaşlı bakımından sorumlu olma gibi birçok faktör yer almaktadır (Dikmetaş, 2017: 5-6).

Toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimle birlikte hizmet sektöründe, evde ücretsiz aile işçisi olarak ya da tarımda çalışan kadınlar uzun çalışma saatleri ve düşük ücretle karşı karşıya kalmışlardır (Durmaz, 2016: 38-39). Kadınlar çalışsalar dahi ailenin ana geçim kaynağı olarak görülmemekte, erkekler geçimi sağlayan kişiler olarak görülmektedir (Dikmetaş, 2017: 7). Kadının çalışmasının erkeğin zayıflığı olarak görüldüğü durumlar da söz konusudur. Kadınlar çoğu zaman çalışmak istediklerinde eşlerinden izin almak durumunda kalmaktadırlar. Yasal olarak kadının çalışabilmek için eşinden izin almasının gerekliliği ortadan kalkmış olsa dahi yazısız kurallarla bu eğilim devam ettirilmektedir.

Bu nedenle özellikle düşük gelir grubundaki kadınlar çalışma hayatına girmemekte, çalışmayı en son çare olarak görmektedirler (Kalaycıoğlu ve Tılıç, 2012: 11). Kadınların çocuk bakımı ve ev işlerinden sorumlu olmaları da iş gücüne girmelerine engel teşkil etmektedir. Ancak belirli gelir seviyesine sahip olan kadınlar çocuk ve ev bakım hizmeti alabilmekte, bu durum onlara çalışma imkânı sunmaktadır (Durmaz, 2016: 48-49). Yüksek eğitim seviyeli kadınlar daha çok resmi işlerde çalışmaktadırlar. Bu sayede çocuk sahibi olduklarında yasal haklarının tümünden faydalanabilmektedirler. İleriki aşamada da sahip oldukları yüksek ücret sayesinde piyasadan istedikleri ev ve çocuk bakım desteğini alabilmektedirler (İlkkaracan, 2010: 23). Ancak düşük gelir gruplarındaki kadınların aldıkları ücretler neredeyse bu hizmetlerin maliyeti ile aynıdır. Bu nedenle düşük gelir grubundaki kadınlar iş gücü piyasasına girmekte zorlanmaktadırlar (Durmaz, 2016: 48-49). Genelde resmi olmayan işlerde çalışmakta, düşük ücretler almakta ve ev işi ile çocuk bakımı için ihtiyaç duyulan uzlaştırma hizmetlerini alamamaktadırlar (Toksöz, 2012: 115).

Kadının toplumdaki değişen konumuna bağlı olarak toplumsal cinsiyet rolleri de değişmektedir. Kadının çalışma hayatındaki yerinin değişmesi ve gelir getiren işlerde çalışmaya başlaması, gelir yönetimini de önemli bir unsur haline getirmiştir. Çalışma hayatı kadının toplumsal rollerini değiştirmektedir. Kadın çalışma hayatına başlayarak ekonomik bağımsızlığını da elde etmektedir. Ekonomik bağımsızlığını kazanan kadının öz güveni artmakta, hayatı üzerinde daha çok söz sahibi olmakta, ev işlerinde çeşitli statü değişimleri yaşamakta, geleneksel cinsiyet rolleri rahatlamaktadır. Aynı zamanda sosyal çevresi genişleyen kadın çevresinden daha çok sosyal ve psikolojik destek almakta ve kendini rahat hissetmektedir (Adak, 2002: 142). Kadınların çalışma hayatına girmesi, evdeki sorumlulukların bir kısmının çocuklara geçmesine neden olmaktadır. Kadınlar sosyal ve ekonomik hayattaki rollerinin değişmesi ile birlikte tüketimde daha aktif olmaktadır. Çalışan kadınlar sosyal hayattaki varlıklarını daha çok gösterebilmek ve benliklerini destekleyebilmek için gösteriş ve statü tüketimi yapmayı tercih etmektedirler (Bilgili, 2016: 52). Çalışmayan kadınlar ise daha çok gösterişçi, materyalist, hedonik tüketim davranışı sergilemektedirler. Kısacası çalışan kadınlarda statüyü destekleyen tüketim davranışları, çalışmayan kadınlarda ise gösterişçi tüketim

davranışları daha çok görülmektedir (Bilgili, 2016: 85). Ancak gelirin ne tür harcamalarda kullanılacağı daha çok gelirin düzeyi ile de bağlantılıdır. Çünkü gelir düzeyi düşük kadınlar yüksek maliyetli tüketim ya da tasarruf yapamazken gelir düzeyi arttıkça markalı ürünlere verilen önem de artmaktadır. Gelir düzeyi düşük olan bireyler genellikle markalı ürünlere önem verememekte daha çok fiyat ile ilgilenmektedirler (Onurlubaş ve Şener, 2016: 340).

2. TÜRKİYE’DE KADINLARIN İSTİHDAM VE GELİR DURUMLARI

Düşük düzeyli gelire sahip kadınların gelirlerini nasıl yönettiklerini değerlendirmeden önce Türkiye’de kadınların istihdam ve gelir durumunun değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Türkiye’de kadınlar ilk kez Tanzimat Döneminde batıda olduğu gibi özel sektörde çalışmaya başlamıştır. Genelde tarım alanında çalışan kadınlar halıcılık ve dokumacılık gibi ücretli işlerde çalışmıştır. Kadınlar, 19.yy’ın ikinci yarısından itibaren sağlık ve eğitim olmak üzere pek çok kamusal alanda da çalışmıştır. Ülkemizde kadınlar aktif çalışma hayatına 1950’lerde başlamıştır. Kadınların hukuksal durumlarının düzeltilmesi onların daha aktif bir şekilde çalışma hayatına katılabilmeleri için yapılan düzenlemeler, kadın okuryazarlığı ve istihdamı üzerinde durulmasını sağlamıştır (Durmaz, 2016: 39). Kadınların iş gücüne katılımı onları, eğitim almalarını, yeni toplumsal roller edinmelerini ve hizmet sektöründe çalışmalarını sağlamıştır (Kocacık ve Gökçaya, 2005: 196). Türkiye’de 1980’lerden sonra kadının konumunda yeni değişimler olmuştur. Küreselleşme ve yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte toplumsal koşullarda meydana gelen değişimler kadınların yükseköğretim görmesine ve gelir sağlayan işlerde çalışmasına neden olmuştur. Ev içinde yapılan bazı işlerin makineler tarafından yapılıp kolaylaşması ile birlikte kadının ev içindeki rolleri azalmıştır (Bilgili, 2016: 38-39). Bu durum kadının ev dışında istihdam için daha fazla zaman elde etmesini sağlamıştır.

Bu gelişmelere karşın Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı hala arzu edilen düzeyde değildir. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Kente yapılan göç, kadınların istihdam dışında kalmalarında önemli bir etkidir. Bu durum eğitim olanaklarından faydalanmalarını olumsuz etkilemiştir. Kadınlar çoğunlukla ücretsiz aile işçisi konumundadırlar. Kayıt dışı sektörlerde ya da düşük ücretli işlerde çalışabilmektedirler (Şener, 2012: 60). Aynı zamanda çocuk bakımının getirdiği sorumluluklar, eğitim süresinin uzaması, kayıt dışı ekonominin varlığı, kısmi çalışma olanaklarının eksikliği, ücret düşüklüğü, göç, gelenek, aile yapısı, toplumsal değerler, cinsiyet temelli iş bölümü, evde çocuk bakım hizmetlerinin eksikliği, vb. gibi birçok etken de kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkileyebilmektedir (Uşen ve Delen, 2011: 10-11). Günümüzde Türkiye’de kadınların istihdam edilen nüfus içindeki oranı %28,9 iken erkeklerin oranı %65,6’dır. Kadınların istihdam oranı yıllara göre artsa dahi erkeklere oranla hala azdır. Türkiye’de kadınların istihdam durumu değerlendirildiğinde eğitim düzeyinin istihdam üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Eğitim durumuna göre istihdam oranlarına bakıldığında; kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılımının arttığı görülmektedir. Okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı

%15,9, lise altı eğitimli kadınların işgücüne katılım oranı %27,7, lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %34,3, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %42,6 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %72,7'dir. (Haber Bülteni, İstatistiklerle Kadın, 2019).

Kadınların istihdam edildikleri sektörler de önem arz etmektedir. TÜİK (2017) Hanehalkı İşgücü Araştırmasına göre; tarım sektöründe toplam istihdam oranı %19,4, erkek istihdam oranı %15,4, kadın istihdam oranı ise %28,3'dür. Sanayi sektöründe ise toplam istihdam oranı %26,5, erkek istihdam oranı %31,4, kadın istihdam oranı ise %15,6'dır. Hizmet sektöründe ise toplam istihdam oranı %54,1 olup bu oran erkeklerde %53,2, kadınlarda %56,'dir. Görüldüğü gibi kadınların çoğunluğu tarım ve hizmet sektöründe çalışmaktadırlar.

Türkiye'de kadınların çoğunluğu düşük statülü ve gelir getiren işlerde istihdam imkânı bulsalar dahi belirli bir statü ve gelir elde etmeleri, aile içi ilişkilerdeki cinsiyet rollerini dönüştürmektedir. Kadınlar gelir elde ettikleri durumda aile ekonomisinde söz sahibi olabilmektedirler. Ancak bu durum tüm çalışan kadınlar için geçerli değildir. Bu durum aile yapısı, toplumsal değerler, gelenek vb. gibi etkenlere göre değişiklik göstermektedir. Bu araştırma açısından kadınların gelir düzeylerinin aile içi ilişkilere nasıl yansıdığı önemlidir. Çünkü kadınların gelir düzeyleri, gelirlerini kullanma şekilleri ile oldukça ilişkilidir. Düşük ücretli işlerde çalışan kadınların yüksek ücretli ve statülü işlerde çalışan kadınlara göre daha az söz sahibi oldukları araştırmalarla ortaya konulmuş bulunmaktadır. Kadınların gelir düzeyleri gelirlerini kullanma biçimi ile ilişkilidir Düşük ücretli işlerde çalışan kadınların gelirlerini genellikle ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamada kullandıkları tespit edilmiştir (Şener, 2012: 61). Bu araştırmada düşük gelirli kadınların gelirlerini nasıl kullandıkları incelenmiştir. Bu incelemenin kadının aile içi ilişkilerdeki konumuna da ışık tutacağı düşünülmektedir.

3.ARAŞTIRMANIN METODU

Bireylerin gelirlerini kullanma biçimleri gelir düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Gelir düzeyi ise istihdam alanı ve eğitim düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Düşük ücretli işlerde çalışan kadınların gelirlerini kullanma biçimlerini değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada kadınların istihdam durumları ve gelir düzeyleri dikkate alınmıştır. Çalışmada dar gelirli kadınların tüketim davranışları ortaya konularak gelirlerini nasıl kullandıklarının sosyolojik açıdan incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde dar gelirli kadınlardan İŞKUR'da çalışan 41 kadınla görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar rastgele örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Katılımcılar Kırıkkale ilinde yaşayıp düzenli bir işi olmayan veya var olan işini kaybettiği için İŞKUR aracılığıyla istihdam edilmiş kadınlar arasından seçilmiştir. Çalışmada kadınların çalışma durumları önemli olduğu için belirli bir iş tecrübesi aranmıştır. Bu nedenle katılımcılar belirlenirken görüşmelerin yapıldığı dönemde en az üç ay sürecek bir işte çalışıyor olan kadınlar seçilmiştir. Bu çerçevede belirlenen 41 kadın katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmelere yapılmıştır. Görüşmeler 3-27 Aralık 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler nitel yöntemle dayanarak

analiz edilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen veriler kadınların tüketim davranışları ve gelirlerini kullanma biçimleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

4.ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Günümüz karmaşık toplumlarında insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için dahi düzenli bir gelirlerinin olması gerekmektedir. Geleneksel toplumlarda olduğu gibi insanların temel ihtiyaçlarını kendi evlerinin bahçelerinde yetiştirdikleri ürünlerden veya baktıkları hayvanlarından elde edebilmeleri mümkün değil. Bu durum her evin bir gelirinin olmasını zorunlu hale getirmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, katılımcılardan elde edilen veriler tüketim davranışları ve gelirlerini kullanma biçimleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

4.1.Görüşme Grubunun Demografik Özellikleri

Görüşme grubunda 41 kadın bulunmaktadır. Kadınların çalışma süreleri 3 aydan 16 yıla kadar geniş bir yelpazeden oluşmaktadır. Görüşme grubunda çalışma hayatında bir yılını doldurmamış olan kadın sayısı 17 olarak tespit edilmiştir. En az bir, en fazla 5 yıldır çalışan kadınların görüşme grubu içindeki sayıları 18, en az 6 en fazla 10 yıl çalışanların sayıları 4, 11 yıldan daha uzun süredir çalışanların sayısı 2 olarak belirlenmiştir.

Görüşme grubundaki kadınların almış oldukları ücretlere bakıldığında 2 kadının asgari ücretin altında ücret almış olduğu, 35 kadının asgari ücret ile çalıştığı, 4 kadının ise asgari ücretin üzerinde maaş aldıkları görülmektedir. Katılımcıların içinde en düşük ücret alan 1500 TL ücret almaktadır. Buna karşın en yüksek ücret alan ise 2200 TL almaktadır. Görüşmelerin yapıldığı 3-27 Aralık 2018 tarihleri arasında asgari ücretin 1605TL olduğu tespit edilmiştir. İŞKUR aracılığı ile işe girmiş olan kadınlarla yapılan görüşmelerde, kadınların asgari ücretin altında ücretle ücretlendirilmelerinin mümkün olmadığı düşünülse de görüşmeler sırasında işverenin çalışanı ile yapmış olduğu özel anlaşmalar sonucunda asgari ücretin altında ücretlendirmelerin olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Görüşme grubundaki kadınların eğitim seviyelerine bakıldığında 33 kadının lise altı, 6 kadının lise, 2 kadının da üniversite eğitimi aldıkları tespit edilmiştir. Kadınlar, çalışmış oldukları kadronun temizlik personeli kadrosu olduğunu, gelirlerinin çok kısıtlı olmasından dolayı İŞKUR'a her türlü işi yapabilecekleri yönünde başvuru yaptıklarını ve bunun sonucunda bu işlere alındıklarını ifade etmişlerdir. Görüşme grubundaki iki kadın, üniversite eğitimi almış olmalarına rağmen yaşamış oldukları ekonomik sıkıntılardan dolayı bu kadrolarda çalışmayı kabul ettiklerini, bu işleri kendileri için geçiş sürecinde yapmak zorunda oldukları işler olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Çalıştıkları yerlerdeki işverenlerin, onların üniversite mezunu olmalarına dikkate ederek kendilerine daha çok evrak işleri yaptırmaya gayret ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar hem işverenin hem de kendilerinin buldukları kadrolarının farkında

olduklarına değinmişlerdir. Üniversite mezunu olan bu iki kadın da İŞKUR aracılığı ile girmiş oldukları bu işlerde dört aydır çalıştıklarını, ailelerinin sıkıntılı dönemini atlattıncaya kadar bu tür işlerde çalışabileceklerini, sonrasında farklı işler arayacaklarını ifade etmişlerdir.

Kadınlara kendi gelirleri dışında ailelerinin gelirinin olup olmadığı sorulduğunda 21 kadın kendisinden başka ailesinde gelir getiren olmadığını söylemiştir. Bu kadınlardan 13 tanesi eşi olmamasından dolayı ailesine tek gelir getiren kişinin kendisi olduğunu, 8 kadın ise eşi olmasına rağmen eşinin bir işinin olmaması sebebi ile ailede tek gelir getiren kişinin kendisi olduğunu ve aile bütçesini kendi gelirinin belirlediğini ifade etmiştir. Görüşme grubundaki 20 kadın eşlerinin olduğunu ve çalıştığını, dolayısı ile de aile bütçesini eşi ve kendisinin getirmiş olduğu gelirele oluşturduklarını ifade etmiştir.

Eşinin çalıştığını söyleyen kadın katılımcıların eşlerinin aldıkları ücretlere bakıldığında 12 kadın katılımcının eşinin gelirinin asgari ücret düzeyinde olduğu, 8 katılımcının eşinin almış olduğu ücretin ise asgari ücretin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Görüşme grubunda eşlerinin çalıştığını söyleyen kadınların eşlerinin en düşük 1400TL, en yüksek 3600TL gelirlerinin olduğu kadınların ifadelerinden öğrenilmiştir.

4.2. Maaşlarını Nerelerde Kullanıyorlar?

Görüşme grubundaki kadınlara maaşlarını ne şekilde harcadıkları sorulduğunda 33 kadın, almış oldukları paranın çok büyük bir kısmını ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kullandıklarını ifade etmiştir. Yapılan görüşmeler sırasında kadınlar, genellikle eşlerinin almış oldukları ücretler yeterli olmamaya başladığında, bir kısmı eşleri öldüğünde veya eşlerinden ayrıldıklarında çalışma hayatına başladıklarını belirterek, çalışma hayatına başlamalarının ekonomik olarak zorluk yaşadıkları dönemlere denk geldiğine vurgu yapmışlardır. Bu durum, kadınların gelirlerinin büyük kısmını ailelerinin zorunlu ihtiyaçlarını gidermek için kullanmalarına neden olmaktadır. Kadınların bir kısmı görüşmeler sırasında aile fertlerinin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak dışında çok da fazla beklentilerinin olmadığını, zorunlu ihtiyaçlar karşılandığında kendilerinin çalışma hayatına girmeyi de çok istemediklerini, ancak aile fertlerinin özellikle de çocuklarının mağduriyet yaşadıklarını fark ettiklerinde çalışma düşüncesinin kendilerinde gelişmeye başladığını ifade etmişlerdir.

Görüşme grubundaki kadınlardan 7 tanesi ailelerinin borçlarının olduğunu, bu sebep ile de gelirlerinin büyük bir kısmını borçlarını ödemeye ayırdıklarını belirtmiştir. Borç ödediklerini söyleyen kadınlardan 6 tanesi kendilerinin çalışma hayatına girmelerinde biriken borçlarının etkili olduğunu söylemiştir. Bu kadınlar, borçlarını ödeyebilmek için farklı bir yol bulamamaları durumunda böyle bir yola başvurduklarını, dolayısı ile de gelirlerinin büyük bir kısmını borçlarını kapatmak için ayırdıklarını belirtmişlerdir:

“Evin ihtiyaçlarını karşılayamadıkça eşim kredi çekti. İhtiyaçları karşılayamazken kredi borcunu hiç ödeyemedik. Kredi borcu biriktikçe gene kredi çektik. Derken icra başladı. Ben de hemen iş aramaya başladım. Bu işi buluncaya kadar krediye ve kredi kartlarına borç o kadar çoğaldı ki aldığım tüm para bu borçlara gidiyor. Her ay oralara ödeme yapıyor eşim. Yoksa icra eve geliyor. Çoluk çocuk çok korkuyor. Kaynanam var yanımda. İcra gelince eve bir keresinde kalp krizi geçirdi. Çare benim çalışıp o borçları ödemem. Eşim de çalışıyor. Onun aldığı ile de ihtiyaçları karşılıyor. Şükür bu günümüze. Ama bu iş biterse Allah yardımcımız olsun.”

Görüşme grubundaki katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı gibi toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirerek yetiştikleri için evin ihtiyaçlarını eşlerinin karşılamasını bekleyen ve bunu da belirli bir döneme kadar sürdüren kadınlar, eşlerinin ekonomik güçlerinin yeterli olmadığını fark ettiklerinde kendilerine görev düştüğünü düşünerek çalışma hayatının içinde görev almaya başlamaktadırlar. Görüşmeler sırasındaki edinilen ifadelerine dayanarak kadınların evin ekonomik yükünü erkeklere ait olarak kabul ettiklerini, zorunluluk durumunda bu sorumluluğu paylaşmaları gerektiğini düşündüklerini söylemek mümkündür. Bu algının oluşmasında ataerkil yapılanmanın kadın ve erkeğe yüklemiş olduğu toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi göz ardı edilemez. Başka bir ifadeyle katılımcıların geleneksel cinsiyet rollerini benimsedikleri ancak zorunlu durumlarda bu rollerden farklı rolleri yerine getirdikleri söylenebilir.

4.3. Evlerinde En Çok Nelere Para Harcıyorlar?

Görüşme grubundaki kadınlar, son derece düşük ücretlerle çalıştıkları için kazandıkları paranın ancak temel ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olduğunu, hatta temel ihtiyaçlarını da en alt seviyelerde karşılayabildiklerini belirtmektedirler. Temel gıda maddelerini asgari düzeyde karşıladıktan sonra ellerinde çok sınırlı bir ücretin kaldığını, bu paranın harcanmasında da çocuklarının ihtiyaçları, özellikle de eğitim ihtiyaçlarını karşılamayı tercih ettiklerini ifade etmektedirler.

“Aldığımız para belli. Bunla fazla açılmazsın ki. Allah eksikliğini göstermesin gerçi ama öyle büyük bir şey de geçmiyor elimize. Bir sürü kesinti oluyor zaten paradan. Pazar el yakıyor. Pazara çıkınca patates, soğan, ot çöp derken elindeki gidiveriyor. Eve gelince ocak yak, soba yak, elektirik yak. Yakma da göreyim. Faturalar gelince de elin yanıyo. Üstüne kira geliyo. Elinde kalırsa çocukların okul masrafları çıkıyo. Okula çok para gidiyo. Defter, kitap, kalem öğretmenin istekleri derken. Ayın sonu geliyor ama nasıl geliyor gel de sor. Ama okula gidene acımam ben. Okusunlar benim gibi olmasınlar. Memur olup kendilerini kurtarsınlar. Anne olarak görevim benim onları okutmak. Bizi okutmadılar, erkenden evlendirdiler. Olan bu işte”

Görüşme grubundaki katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı gibi kadınlar kendi yaşam şekillerinden daha iyisini çocuklarına sunabilmek için ellerinden geleni

yapıyorlar. Bu gayretlerini de anne olmanın kendilerine yüklemiş olduğu sorumluluğa bağlıyorlar.

Görüşme grubundaki kadınların en çok şikâyetçi oldukları şeylerin başında borç ödemeleri geliyor. Kadınlardan dört tanesi eşlerinin borçlarını ödemek için kazandıkları paraların büyük bir kısmını kullandıklarını belirtirken beş tanesi ise ev kredisi ödedikleri için çalışma hayatına girdiklerini ve gelirlerinin önemli bir bölümünü bu kredileri ödemeye ayırdıklarını belirtmiştir:

“Ahirette iman, dünyada mekân derler. Herkes kredi ile ev alıyor, yaşlılıkta iyi olur biz de alalım dedik. Almaz olaydık. Kör boğazımızı doyuramaz olduk. Mecbur çalışsan ne yapcan başka. Ama günün sonunda elinde para kalsa iyi. Çalış çalış, ay sonu gelince krediye git yatır. Öldüm valla. Bir gün biter mi bilmem. Benim umudum yok. Biterse para elimize kalır. Oh deriz ama nerde o günler.”

Katılımcılar bu ifadelerle ileride rahat etme düşüncesi ile kredili ev alma isteklerini, ancak alınan kredinin kazançlarının çok büyük bir kısmını ellerinden alarak şimdiki hayatlarını daha zor hale getirdiğine dikkat çekmektedirler. Ancak kazançlarının büyük bir kısmını ev kredisi ödemeye ayıran kadınlar bu durumu ileride kira ödemek zorunda kalmayacakları düşüncesi ile tolere edebilmektedirler. Eşlerinin farklı sebeplerle oluşturmuş olduğu borçları ödemek zorunda kalan kadınlar ise aynı hoşgörüyü gösterememektedir.

“Kocam para idaresi nedir bilmez. Ama idareyi de bana bırakmaz. Evlendiğim günden beri hep borcu oldu. Evlenirken mecbur kredi aldım dedi. 10 yıl oldu evleneli. Hep kredi devam ediyö. Ne bitmez borçmuş. İdareyi bilmediği için tabi bunlar oluyo. Hiç düşünmeden yemek yemedim. Hadi ev alsan, bir mal alsan, borç neden ödüyorum demezsin. Bilirsin bir ihtiyacı gideriyosun. Çoluğuna çocuğuna kalacak, ileride daha iyi bir hayat yaşayacaksın. Ben korkuyom cenazem de borçla kalkacak diye. Ama şükür onu ben ödemem artık. Varsın eşim düşünsün o zaman nasıl ödeyeceğini. Çok kötü hep borçlu olmak. Hep hesap yaparak yaşamak. Başkasının savrukluğunun cezasını çekmek”

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi görüşme grubundaki pek çok kadın, kontrolün kendilerinde olmaması sebebi ile ortaya çıkan borçları ödemek zorunda kalmalarının kendilerini rahatsız ettiğine vurgu yapmıştır. Görüşmeler sırasında bu yönde cevaplar veren kadınların, kendileri dışında oluşan ya da çok da ihtiyaç olmadan ortaya çıkan borçları ödeyebilmek için çalışmak ve tüm kazançlarını bu şekildeki borçlar için vermek zorunda olmanın sıkıntısını yaşıyor oldukları dikkati çekmiştir. Ancak kadınlar, kendi borçları olmamasına rağmen yine de bu borçları ödemek zorunda oldukları düşüncesindedir. Bu yönde cevaplar veren kadınlardan bir kısmı eşinin kararlarını sorgulayamayacağını, bir kısmı da bu borçları ailelerinin birliğini devam ettirebilmek için ödemek zorunda olduğunu ifade etmiştir.

Görüşme grubunda en çok harcama yapılan alanın zorunlu ihtiyaçlar olduğu tespit edilmiştir. Mutfak masrafları, erzak ve faturalara yapılan harcamalarla birlikte çocuklar

ve çocukların eğitim masraflarına yönelik harcamaların zorunlu ihtiyaçlar olarak tanımlanmış olduğu dikkati çekmektedir:

“Karnımızı doyuruyoruz ancak. Her şey çok pahalı. Çocuklar var. Onların karnını doyurmasan olmaz. Sen yemesen de onlara yedireceksin. İstediklerini alacaksın. İstedikleri derken karınlarını doyurmak, okul ihtiyaçlarını almak. Beslenme koymak. Bu paralarla fazlası olmaz zaten. Buna da şükür ama”

“Kızım tıp fakültesinde okuyor. Onun masrafları çok oluyor. Ordan kalan para ancak karnımızı doyuruyor”

“Yeme, giyinme, kira, çocukların okul masrafı. Başka neye harcar anneler?”

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi en temel ihtiyaçları karşılamanın kadınların esas hedeflerinin olduğu dikkati çekmektedir. Görüşmeler sırasında temel ihtiyaçları karşılamada yaşadıkları sıkıntıların çok fazla olması sebebi ile diğer ihtiyaçların neler olduğunu, onları nasıl karşılayabileceklerini düşünmediklerini belirtmeleri de önemlidir.

4.4. Şartları Farklı Olsa Gelirlerini Nasıl Kullanırlar?

Katılımcılara şartlarının daha farklı olması durumunda gelirlerini farklı yerlerde kullanıp kullanmayacakları sorulduğunda alınan cevapların hemen hemen hepsinde yaşam koşullarını iyileştirme yönünde harcamalarda bulunacaklarını ifade etmiş oldukları görülmektedir. Anne olan yani çocukları olan kadınların hemen hepsinin çocuklarının ihtiyaçlarını gidermeye öncelik vereceklerini söylemleri manidardır. Çocukları olan kadınların önce çocuklarının temel ihtiyaçlarını gidermeyi, sonra da kalan para ile çocuklarının geleceğine yönelik harcamalar yapmayı istedikleri, özellikle de çocuklarının eğitimi için bir şeyler yapmaya çalışacakları yönünde ifadelerinin olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmeler sırasında kadınların içinde yaşamış oldukları yaşam şekillerinden memnun olmamalarına rağmen kendi adlarına çok şikâyetçi olmamaya çalıştıkları, ancak bu olumsuz şartları çocukları lehine çevirebilmek için var güçleri ile gayret ettikleri ve sonuna kadar da çalışacakları yönünde ifadelerinin olduğu dikkati çekmektedir.

Kadınlar öncelikle çocuklarına, sonra da aile fertlerine içinde buldukları şartlardan çok daha iyi yaşam şekilleri sunma yönünde idealler oluşturmaktadırlar. Katılımcılardan birisinin söylemiş olduğu şu sözler kadınların bu konudaki düşüncelerini özetler niteliktedir:

“Ben bu yaştan sonra daha ne bekliyeyim. Karnım doysun, üstümü kapatacak, namusumu koruyacak kira dahi olsa bir evim olsa iyi kötü demem. Şikayetlenmem de. Ama çocuklarım için bu kadarı yetmez. Onlar iyi yaşasınlar isterim. Başkalarının pisini temizlemesinler isterim. Gözlerinin beğendiğini, ellerinin tuttuğunu alsınlar isterim. Masada otursunlar. Onlara hanım desinler, bey desinler isterim. Bu yaştan sonra bunları kendime istemem. İstesem de olmayacağını bilirim. Ama çocuklarıma isterim. Bunun için de çalışmak bana düşer ben anneyim.”

Bu katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı gibi kadınlar anne olduktan sonra çocuklarını ve onların isteklerini, kendileri ve kendi ihtiyaçlarının önünde tutmaktadırlar. Sosyalizasyon sürecinde toplumsal cinsiyet rollerinin kadına öğretilmesi ile başlayan bu süreç, hayatın farklı aşamalarında kadınların uygulamaları ile sürmekte ve kuşaklar boyunca da bu anlayış aktarılarak devam ettirilmektedir.

4.5. Gelirleri Daha İyi Olsa Alışverişleri Farklı Olur muydu?

Katılımcıların 35'i gelir durumları farklı olsa, daha iyi şartlarda olacakları için bu durumun alışverişlerini olumlu yönde etkileneceği söylerken 6 katılımcı gelirleri daha iyi olsa da bu durumun alışverişlerine etki etmeyeceğini söylemiştir. Görüşme grubunda olup da gelirleri daha iyi olsa alışverişlerinin farklı olacağını söyleyen kadınlardan birisi “Ürünü alırken parasına değil kalitesine, markasına bakardım.” şeklinde cevap vererek diğer katılımcıların görüşlerini veciz bir şekilde özetlemiştir. Kadınlar genellikle en ucuz ürünlerin nerelerde satıldığını tespit etmeye çalıştıklarını, hatta bu bilgiyi arkadaşlar arasında zaman zaman paylaştıklarını belirterek, ellerindeki para ile daha fazla ürün almaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Görüşme grubundaki 3 katılımcı gelirlerinin daha iyi olması durumunda kendi giyimine daha fazla para harcayacağını belirtmiştir. Katılımcılardan bir tanesi aşağıdaki ifadelerle para kullanımındaki önceliklerini ortaya koymuştur:

“Kendime kıyafet almaya hiç para kalmıyor. En son gelin olurken bana yeni kıyafet alındı. Bizde “urba düzmek” denir. Onda yeni kıyafet aldılar. Gelin oluyorum ya. Ama gelinlik yeni değildi. Görümcemin gelinliğini giydim. Etek, kazak, ayakkabı, eşarp gibi şeyler aldılar. Herhalde en son o dur yeni giydiğim. Sonra çocuklar oldu. Ellerinden öper beş çocuğum var. Bana sıra gelmiyor. Onun bunun verdikleri ile idare ediyorum. Anne olunca çocuklarına öncelik veriyon. Onlara da çok yeni alamam ama ayakkabı felan alıyoz mecbur. Ara sıra evlere temizliğe giderim. Oralardan verirler kullanmadıklarını. Ben hep onlarla idare ederim. Evlatlara almak gerekiyor bazen boyunları bükülmesin el yanında diye. O yüzden kıyafet almaya çok özenirim. Fazla param olsa çocuklarıma, kendime kıyafet alırım. Boğaz nasıl olsa doyuyo bir şekilde”

Bu ifadelerle kadınlar gelirlerinin yeterli düzeyde olmamasından dolayı kıyafet almaya para ayıramadıkları, kıyafet alma ile ilgili isteklerini yerine getiremedikleri için paraları olması durumunda içlerinde kalan bu isteklerini karşılamaya çalışacaklarını belirtmektedirler.

Gelirin artması kadınların gelirlerini kullandıkları alanları değiştirmektedir. Bazı katılımcılar gelirlerinin daha fazla olması durumunda farklı şekillerde kullanmak isteyeceklerini ifade etmişlerdir:

“Farklı ülkelere gidip görmek isterim. Şimdi sor bana Kırıkkale dışında il gördün mü? de görmedim. Nerde kaldı başka ülkelere gitmek. İlk İstanbul’a giderim. Sonra yabancı ülkelere. İhtiyacı olanlara yardım etmek isterdim. Okuyamayan çocuklara burs vermek isterdim”

“Kendime, çocuklarıma daha güzel yaşam sunardım. Yardıma muhtaçlara yardım ederdim. Hep kadınlara yardım ederdim. Kadının parası olursa çocukları ziyan olmaz. Ama kadında yoksa o evde hiçbir şey yoktur”

“Kendimi daha çok geliştirebileceğim, güçlendirebileceğim eğitimler almak için kullanırdım. Eğitim her şeyin başı. Beni okutmadılar. Hep içimde kaldı. Hep kendimi yarım hissettim. Eksik hissettim. İşe başvururken bile böyle hissettim. İşte yaptığım iş de ortada. Dilim olsa, bilgisayar bilsem, bilgi bilsem temizlik mi yaparım? Ben de yönetirim herkesi. Hayat daha kolay olur öyle”

Kadınların ifadelerinden de anlaşılacağı gibi eğitimlerini tamamlayamamış olmalarının olumsuz yansımalarından dolayı yaşamış oldukları mağduriyeti gidermek için daha fazla gelirlerinin olması durumunda eğitime ve gelişmelerine harcayacaklarını ifade etmektedirler. Bu gruptaki bir kadın hukuk fakültesinde okuyan oğlunun masraflarını karşılayamadıkları için çalışmaya başladığını, çocuğunun eğitimini önemseydiğini, bu yüzden parası daha fazla olması durumunda çocuklarının eğitim hayatını daha çok destekleyeceğini, daha iyi şartlarda eğitim imkânı sunacağını belirterek, kendilerinin yaşamış oldukları mağduriyetlerin çocuklarının yaşamaması için çaba sarf edeceğine vurgu yapmıştır. Bu katılımcının yapmış olduğu vurguyu görüşmeler sırasında pek çok katılımcının da yapmış olması son derece manidardır.

Daha çok gelirin olması durumunda hayatının daha güzel olacağını söyleyen katılımcıların ifadelerinden birkaç tanesi aşağıda verilmiştir:

“Ucuz marketlerden, mesela ....., ... alışveriş yapmazdım daha lüks marketlerden alışveriş yapardım”

“Tabi ki farklı olurdu. Lüks markalardan alışveriş yapardım”

“Borçtan kurtulurdum. Adam akıllı erzak alırdım. Başka da bir şeye gerek yok. Bir gece borçsuz yatsam, sabah kalkınca da borcun yok gerçekten deseler o yeter bana”

“Ev alırdım, kredi alır ve onu öderdim. Araba alırdım. Diğer insanlar nasıl bir hayat yaşıyorlar bakardım, ben de onların aldıklarından almak isterdim. Onlar birinci sınıf insan bizler ikinci sınıf insanmış gibi oluyor böyle. Bak para olsa ne yapacağımızı, nasıl harcayacağımızı bile bilmiyoruz. Söyleyemedik sana”

“Kızılay’da, Türk silahlı kuvvetlerine ve projelerde kullanırdım. Türkiye’nin daha iyi yerlere gelmesi için bir şeylere harcamak isterdim”

Belirtilen ifadelerden de anlaşılacağı gibi kadınlar hem kendilerine hem de çocuklarına daha iyi hayat şartları sunmak için ellerindeki tüm imkânları kullanmaya hazırlar. Hem kendileri hem çocukları hem de ülkeleri için en iyi şartları sağlayabilmek adına gelirlerinin daha fazla olmasına ihtiyaç duyduklarını, böyle bir imkânlarının olması durumunda da üzerlerine düşeni yapmaya hazır olduklarını belirtmektedirler.

Görüşme grubundaki 6 kadın gelirleri fazla olsa da hayat tarzlarında herhangi farklılık olmayacağına inandıklarını belirtmiştir:

“Ne değişecek? Karnımız mecbur doyuyor. Belki daha güzel şeylerle doyar. Ama şimdi de aç değiliz şükür”

“Ne değişecek hayatımızda. Yine yemek ye, yat, kalk uyu. Hep aynı şeyler. Belki daha güzel yer içeriz ama hayat işte. Çok değişmez. Allah sağlık versin yeter”

Katılımcıların bu ifadelerinde görüldüğü gibi bu gruptaki kadınlar, fazla para kazanmanın hayatlarında önemli değişimler yapmayacağına inandıklarını belirtiyorlar. Bu katılımcılarla olan görüşmeler sırasında kadınların eğitim seviyelerinin düşük olması sebebi ile vizyonlarının gelişmemiş olması, kadınların hayatlarında farklılık oluşturmayı sağlayamamalarında önemli bir etken olduğu gözlenmiştir. Bu sebeple katılımcılar gelirlerinin artması durumunda hayatlarının çok değişmeyeceğine, aynı seyri sürdüreceğine inanmaktadırlar. Görüşmeler sırasında edinilen bilgilere dayanarak kadınların hayatlarında olumlu yönde değişimlerin olmayacağına dair inanç geliştirdiklerini söylemek mümkündür. Kadınlardan gelirleri artsa dahi bir şeyin değişmeyeceğini düşünenler de vardır. Çünkü gelirin nasıl kullanılacağı hakkında söz sahibi değildirlir:

“Ne değişecek? Hiçbir şey değişmez. Kazandığımı eşime veriyorum, o da babasına veriyor. Değişse onların hayatı değişir herhalde. Çok borç var diye benim çalışmama izin verdiler. Daha önce çalışayım dedim olmaz dediler. Borçlar çok olunca ödemek için beni çalıştırıyorlar. Gelir artsa herhalde çalışma derler bana. Bilmem ki bu soruyu benim adama sormak lazım. Belki de ona da değil kayınbabama sormak lazım. Para benim elime değmez ki bileyim cevabı.”

Bu ifadelerinden de anlaşılacağı gibi ataerkil yapılanmanın kendisini hissettirdiği ailelerde kadınlar çalışıp çalışmama, neyi alıp neyi almama veya para idaresi gibi kararları kendileri alamamaktadırlar. Kendileri, çocukları, aileleri, para idare şekilleri vb. alandaki kararları alamayan kadınlar hayal kuramamakta ve yeni kararlar alamamaktadır.

4.6. Geçmişe Geri Dönme Şansları Olsa Hayatları Nasıl Olurdu?

Görüşme grubundaki kadınlara hayatlarına yeniden başlama şansları olsa şu andaki işlerini yapmak isteyip istemeyecekleri sorulduğunda katılımcı kadınların hepsinin şu anda yapmış oldukları işi yapmak istemediklerini belirtmiş olmaları oldukça dikkat çekicidir. Kadınların tamamı, yapmış oldukları işi imkânları olsa yapmak istememekte yine de sahip oldukları işleri kendilerine sunulmuş bir lütuf olarak görmektedirler. Uzun yıllar yoksullukla mücadele ettikten sonra İŞKUR vasıtası ile

girmiş oldukları bu işler sayesinde eskiye oranla daha iyi şartlarda yaşamaya başladıklarını, içinden çıkılmaz zannettikleri zor şartları aşma umutlarının doğduğu veya aşmaya başladıkları yönünde beyanlarda bulunmuşlardır. Bu ve benzer sebeplerle, içinde buldukları şartlar dâhilinde yapmış oldukları işlerde çalışıyor olmaktan şikâyetçi olmadıkları, hatta pek çoğunun içinde bulunduğu durumdan memnun olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Ancak şimdiki akılları ile hayata tekrar başlayabilme şansları olsa bugünün şartları ile memnun oldukları hayatlarını, eğitim ile farklılaştırabilecekleri yönünde yaygın bir inançlarının olduğunu da söylemek gerekir.

Görüşme grubundaki kadınlara imkânları olsa hangi meslekleri yapmak isteyecekleri sorulduğunda 16 kadın katılımcının öğretmen, 6 katılımcının hemşire, 4 katılımcının devlet memuru, 3 katılımcının mühendis, 2 katılımcının savcı ve 9 katılımcının da devlet memuru olmak şartı ile her işi yapmak isteyebileceğini ifade etmiş olduğu tespit edilmiştir. Görüşme grubundaki kadınlardan sadece birisi ev hanımlığının meslek olmasını istediğini, evdeki işlerle birlikte dışarıdaki işleri yapmaktan yorulduğunu, “ev hanımlığı” diye bir iş olur ise ve bundan dolayı da devlet kendisine asgari ücret verirse dışarıda başka bir iş yapmak istemeyeceğini belirtmiştir. Bu kadın görüşmeler sırasında, 15 yılı aşkın süredir hem evde hem de dışarıda çalışıyor olmaktan çok yorulduğunu, az da olsa bir maaşının olması durumunda evinde çocuklarının başında kalarak onlara daha faydalı olabileceğine inandığını belirtmiştir. Ancak yine aynı kadın, kadınlara belirli bir miktar ücret ödenmesi durumunda evinin de geçimini sağlamaktan zorlanmayacağını hatta başkalarının da eline bakmayacağını, böyle bir “ev hanımlığı” düşündüğünü ifade etmiştir.

Görüşme grubundaki kadınların imkânlarının olması durumunda yapmayı istedikleri mesleklere bakıldığında genellikle toplumsal cinsiyet rollerinin kendilerine yüklemiş oldukları meslekleri seçme eğiliminde oldukları dikkati çekmektedir. Görüşmeler sırasında kadınlara yönetici konumunda olmayı isteyip istemedikleri sorulduğunda 37 kadın, kadından iyi yönetici olmayacağını düşündükleri için yönetici olmayı istemeyeceklerini belirtmiştir. Bu kadınlar, kadınlar yönetici olduğunda hem yönettikleri erkeklerin hem de yöneten kadınların çok zorlanacaklarına inandıklarını, bu sebep ile de kadın yönetici olmayı tercih etmeyecekleri yönündeki ifadeleri oldukça dikkat çekicidir:

“Kadından yönetici olur belki ama benden olmaz. Bizi büyütürken ana babamız hep söyleneni dinle, itiraz etme dediler. Yönetici olunca söz dinletmek gerekir. Ben onu yapamam ki. Okusam da yapamam. O zaman da kimse beni dinlemez. Hele erkekler hiç dinlemez. Ben de sözümü dinletecem diye heder olup gitmek istemem. Ben evimi, barkımı idare deyim, çocuklarımı yöneteyim yeter. Yöneticiliği de erkeklere bırakalım. Kadınlar da yönetse iyi ama olmuyor isteeee. Burası Avrupa değil”

Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin kendilerine yüklemiş olduğu rollerin dışına çıkmaktan korkmaktadırlar. Başka sosyo-kültürel yapılarda kadınların başarabildiklerini görüyor olmalarına rağmen, kendi sosyo-kültürel

yapıları içinde bir farklılaşma oluşturmaya çalışmak yerine, içselleştirmenin getirdiği kabullenmeyi tercih ediyor olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Görüşme grubundaki 3 kadın, yönetici olmak isteyebileceğini ancak üst düzey yönetici olmak istemediğini, üst düzey yönetici kadın olmanın son derece zor olduğuna inandıklarını belirtmiştir. Yönetici olmak isteyebileceğini söyleyen kadınların bir tanesinin vermiş olduğu cevap bu durumu açıklar niteliktedir:

“Okuma imkânım olsa öğretmen olurdum. Müdür muavini de olurdum zorlasan ama müdür olmazdım. Erkekler müdürlük yaparken zorlanıyor. Ben nasıl yapayım. O kadar da değil. Müdürün yardımcısı olurum ama. Müdür olunca çok para alırdım. Orası güzel. Hep emir aldım emir verip bir de üzerine en çok para alan olmak güzel. Beni ezenleri ben de ezdim. Param olunca kimse beni ezmeyle çalışmazdı zaten. Çocuklarımla da her dediğini alacağım için sözümden çıkmazlardı onlar da. Para her belayı def ediyor diye inanırım ben.”

Katılımcının bu ifadesinden de anlaşılacağı gibi kadın olduğu için yönetici statüsünde olma ile ilgili çekincelerinin olmasına rağmen o statünün getireceği ekonomik getirinin kendisine maddi ve manevi bir güç verebileceği düşüncesi hâkim. Eğitim seviyesinin yükselmesi ve toplumsal cinsiyet algısının değişmesi ile birlikte kadınların yönetici statülerine daha çok talip olmaya başlamaları ve ekonomik güçlerinin de bunlara bağlı olarak değişmesi beklenmektedir.

Görüşme grubundaki kadınlardan sadece bir tanesi imkânı olsa, eğitimi de yeterli olsa üst düzey yönetici olmayı tercih edebileceğini ifade etmiştir:

“Hani bir kadın var ya? Sabancı'nın kızı mı kardeşi mi? Bilmiyorum işte. Hani onun yerine geçti. Güler mi Gülay mı? Ben onu görünce göğsüm kabarıyo. Kadınlar da yapar, bu kadın gibi diyorum. Gerçi o Sabancı'nın kızı ama okusaydım, elimden tutan olsaydı ben de yukarılara gelirdim diyorum. Babam Sabancı değil. Ben biraz daha aşalarda olurdum. Ama yukarının aşağısında olurdum diye bazan hayal kurardım böyle. Belki hayal diyeceksin ama olmaz mı olur bence. Ben olmasam da kızlarım olurdu uğraşınca olur diye düşünüyorum ben. Bi dolu param olurdu. Her istediğimi, çocuklarımla her gönlünün çektiğini alırdım. Kötü mü olurdu?”

Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi, rol model alabilecekleri kadınların olması onların hayallerinin farklılaşmasında etkili olmaktadır. Buna göre üst düzey kadın yöneticilerin sayılarını ve görünürlüklerini arttırmanın son derece önemli olduğunu vurgulamak gerekir.

Sonuç

Günümüz toplumlarında kadının toplumdaki konumu belirleyen önemli etkenlerden bir tanesi gelirdir. Gelir elde etmenin kadınlara toplumsal cinsiyet rolleri açısından daha avantajlı bir konum kazandırması beklenmektedir. Ancak gelire sahip olma her zaman avantajlı olmayabilir. Çünkü düşük gelir, çoğu zaman kadınların içinde bulunduğu eşitsizlikleri değiştirmemektedir. Bu durum kadınların gelirlerini kullanma

biçimleri incelendiğinde görülebilmektedir. Gelirin kullanılma biçimi gelir düzeylerine göre farklılaşmaktadır. Yüksek ya da orta gelir düzeyine sahip bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamının yanında yaşam kalitesini arttırma, tasarruf etme, kullandıkları ürünlerin modellerini yükseltme vb. şekillerde gelirlerini kullandıkları görülmektedir. Oysa düşük gelir sahibi olan kadınlar temel ihtiyaçlarını ancak karşılayabilmektedirler.

Bu çalışmada düşük ücretle çalışan kadınların gelirlerinin nasıl kullandıklarının anlaşılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede İŞKUR vasıtasıyla çalışan kadınların gelir durumları ve gelirlerini kullanma biçimleri değerlendirilmiştir. 41 kadın ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşme verilerine dayanarak kadınların, İŞKUR vasıtası ile girmiş oldukları işlerde çok uzun dönemler çalışmadıkları, uzun dönemler çalışan kadınların da İŞKUR vasıtası ile değil farklı iş kollarında özel şirketler vasıtası ile girmiş oldukları geçici işlerde çalıştıkları tespit edilmiştir. Kadınların genellikle evlerinin geçimini sağlamak, çocuklarının eğitim masraflarını karşılamak, ailelerinin borçlarını ödemek vb. sebeplerle çalışma hayatına girdikleri ve çalışma hayatlarını sürdürdükleri görülmektedir. Görüşme grubundaki kadınlar kazançlarını zorunlu ihtiyaçları karşılamak için kullanmaktadırlar. Gelir seviyelerinin daha yüksek olması durumunda harcamalarının farklı olacağını belirtiyor olmalarına rağmen bu harcamaları kendileri için değil daha çok çocukları ve onların geleceğine yönelik eğitim kalitesini arttırma adına kullanmayı planladıkları dikkati çekmektedir. Görüşmeler sırasında kadınların pek çoğu eğitim almış olsalardı daha iyi şartlarda çalışıp daha iyi şartlarda yaşayabileceklerine olan inançlarına sık sık vurgu yaparak, eğitimin önemini fark ettiklerini belirtmişlerdir. Kendilerine sunulmayan eğitim imkanlarını çocuklarına sunarak, onlara kendilerinden daha iyi şartlarda yaşama imkânı sağlamış olmayı bu ve benzer sebeplerle önemsemektedirler.

Görüşme grubundaki kadınların eğitim seviyeleri genellikle düşük olup hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. İmkânları olsa çalışmış oldukları iş kollarında çalışmayı tercih etmeyeceklerini söylemiş olmalarına rağmen, eğitim seviyeleri ve içinde buldukları şartları dikkate alarak yaptıkları işlerden ve çalışma şartlarından memnuniyetlerini dile getirmektedirler. Zor şartlarda çalışıyor olmalarına rağmen çalışmış oldukları bu iş kollarından elde etmiş oldukları gelir ile hem kendilerine hem de ailelerine daha iyi yaşam şartları sunabildikleri için yapmış oldukları işlerden memnuniyetlerini dile getirmektedirler. Ancak hayata tekrar başlayabilme şansları olsa, eğitim alarak kendilerine statü ve daha iyi ekonomik şartlar sağlayan işleri tercih edebileceklerine de sık sık vurgu yapmaları son derece dikkat çekicidir.

Buna göre geçici dahi olsa hizmet sektöründe çalışan bu kadınların aileleri ve özellikle de çocuklarına daha iyi imkânlar sağlayabilmek için iş hayatının içine girdikleri ve kendilerinden vazgeçme pahasına da olsa aileleri ve çocukları için zihinlerinde oluşturdukları ideallerinin olduğu görülmektedir. Kadınların, bir taraftan toplumsal cinsiyet algılarının kendilerine yüklemiş olduğu sorumluluk duyguları ile hareket ederken, diğer taraftan da çağın değişen şartları ve imkânlarını çocuklarına sunarak kendilerinin şikâyetçi olduğu döngüyü kırmaya çalıştıkları açık bir şekilde görülmektedir.

Kaynakça

- Adak, N. (2002). Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı. *Sosyoloji Dergisi* Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı, 138-152.
- Apalı, Y. (2011). Sosyolojik Açıdan Kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. cilt 1, sayı: 26, 49-64.
- Bilgili, B. (2016). Kadınların Cinsiyet Rollerini ile Gösterişçi ve Statü Tüketim Davranışları, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Cantekin, Ö.F., Altunkaynak, B. ve Gürbüzsel, E. (2016). Prioritizing the Antecedents of Job Satisfaction: A Data Mining Approach. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(3)(907-922).
- Çayır, K., Bağlı, M. T. ve Esen, Y. (2008). Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu. İstanbul: Bilgi Yayıncılık.
- Dikmetaş, F. (2017). Dezavantajlı Gruplar Açısından Pasif İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi ve İŞKUR İçin Öneriler, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Doğan Cüceloğlu D. (1993), *İnsan ve Davranış*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Durmaz, Ş. (2016). İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:2, sayı:3, ss. 37-60.
- Ecevit, Y. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç*. Y. Ecevit ve N. Karkmer (Ed.). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, (s.2-31). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İlkkaracan, İ. (2010). *İstanbul İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Analizi, Kadınlar İçin Daha Çok ve Daha İyi İşler: Türkiye'de İnsana Yakışır İş İçin Kadınların Güçlendirilmesi Projesi*, Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü.
- Kalaycıoğlu, S. Tılıç R. H. (2012). "Enformel Sektörde Yapılanan Bir İş Biçimi Olan Ev İşçiliğinde Değişen Dinamikler, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*. Nisan, Mayıs, Haziran, 10-15.
- Kılıç, D., S. Öztürk (2014), Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama, *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.

- Kocacık, F., Gökkaya B. Veda (2005). Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. *Çukurova Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 195-219.
- Macionis. J. John. (2013). Sosyoloji. (çev.Vildan Akan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Newman, M. David. (2013). *Sosyoloji: Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek*. (çev. D. Ali Arslan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Onurlubaş, E., Şener, T. (2016). Markalı Ürün İle İlgili Tüketici Düşüncelerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,.325-341.
- Özkalp, E. (2016). *Sosyolojiye Giriş*, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Sozatay, A. Ş. (2014). *Sosyoloji*, İstanbul: Beta Yayım Dağıtım.
- Şelale Uşen, Ş., Delen G. M. (2011). Eğitimli Kadınların Çalışma Hayatına İlişkin Tercihleri: İstanbul Örneği. *Kamu- İş Dergisi*, cilt:11, sayı: 4, 156-160.
- Şener, Ü. (2012). Kadın Yoksulluğu. *Mülkiye Dergisi*, 36(4). 51-67.
- Şenol, D., S. Erdem (2019). *Toplumsal Cinsiyet*, M. Talas ve G. Ç. Özen (Ed.), Kültürel Antropoloji, (s. 220-247). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Tire, O. (2017). *Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Kadın Yoksulluğu*. Mavi Atlas. 5(1). 97-112.
- Tokol, A. (2000), *Sosyal Politika*, Bursa: Vipaş Yayınları.
- Toksöz, G. (2012). *Neoliberal Piyasa, Özel ve Kamusal Patriarka Çıkmazında Kadın Emeği*. (der. Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren, Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın). İstanbul: İletişim Yayınları.
- TÜİK. (2017). Hane halkı İşgücü Araştırması, Ankara.
- TÜİK. (2019). Haber Bülteni: İstatistiklerle Kadın, Ankara.
- Yanıklar, C. (2018). *Toplumsal Cinsiyet ve Çalışma Yaşamı*. D. Şenol ve H. E. Kaya (Ed.), Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, (s.241-256). İstanbul: Lisans yayıncılık.

Extended Abstract

In today's societies, one of the important factors determining the position of women in society is income. It is known that earning income gives women a more advantageous position in terms of gender roles. However, having an income cannot always be advantageous. Because low income often does not change the inequalities, to which women are exposed, and may even increase the inequality by introducing greater burdens on the women's shoulders. This is more visible when one examines the ways in which women use their income. The way income is used varies according to income levels. The individuals in high or middle income levels use their income on increasing the quality of life, saving, increasing the model and so on, in addition to meeting their basic needs; whereas those in low income levels use their income to meet the basic needs.

The purpose of this study is to demonstrate the ways in which low wage women use their income. Women in Turkey have not been able to benefit from employment opportunities for many years, for they have been kept out of the workforce. Nowadays, women have the opportunity to work depending on their educational status. In addition, families with low economic income, who have migrated to cities, make it necessary for their women members to work. The fact that women earn their living by finding employment opportunities decreases the chances of gender inequality. Therefore, women's employment and income are important. However, employment and income do not completely eliminate the problems stemming from women's gender roles. Especially women who work in low-paid jobs cannot obtain independent decision-making power on their income.

This study evaluates the relationship between the changes in gender roles and how women working in low wage jobs use their income. The sample consisted of a group of the women with low level of education working at İŞKUR, and they generally do not have prior business life before İŞKUR; even if they work for provisional businesses and earn minimum wage, or slightly above the minimum wage, even in some cases below the minimum wage. In this context, the income status and income utilization of women working in İŞKUR were evaluated. Based on the semi-structured interview data done with 41 women, it was determined that women did not work very long periods in the jobs they took through İŞKUR and long-term working women did not work through İSKUR but worked in temporary jobs through private companies in different business lines.

The participants were selected by random sampling among women lives in Kırıkkale who were not employed, or employed through İSKUR because they had lost their job. Since the working conditions of women are important in the study, a certain work experience was sought. Therefore, when determining the participants, the working in a job at least for three months were selected. In this context, 41 female participants were interviewed with semi-structured interviews. The interviews were held between 3-27 December 2018. The data obtained from the interviews were analyzed qualitatively.

The data obtained in line with the purpose of the study were evaluated within the framework of women's consumption behaviors and their use.

It is observed that women usually decide to work or continue to work for their homes, to meet their children's education expenses, to pay their families' debts and so on. The women in the interview group used their earnings to meet compulsory needs. It is noteworthy that although they stated that their expenditures would be different in case of higher levels of income, they were planning to use these expenditures not only for themselves but for the purpose of increasing the quality of education for their children and their future. During the interviews, most of the women stated that they realized the importance of education by emphasizing their belief in working better conditions and living in better conditions if they had been trained. They attached importance to education for their children and to providing them with the opportunity to live under better conditions for these reasons and for similar reasons.

The education levels of the women in the interview group were generally low and they worked in the services sector. Although they said that they would not prefer to work in the business lines they work with, they were satisfied with their work and working conditions by taking into consideration the education levels and the conditions they are in. Although they were working in difficult conditions, they expressed satisfaction with the income they obtained from these business lines and they were able to offer better living conditions for themselves and their families. However, it is also remarkable that they emphasized that they could choose the jobs that provide status and better economic conditions by taking training if they had the chance to start again.

Consequently, it is noteworthy that these women working in the service sector have the ideals they create in their minds for their families and children, even though they are in the business world in order to provide better opportunities to their families and especially their children. On the one hand, it is clear that women are trying to break the cycle they are complaining about by presenting the changing conditions and possibilities of the age to their children while acting with the sense of responsibility that the perceptions of gender have on them.